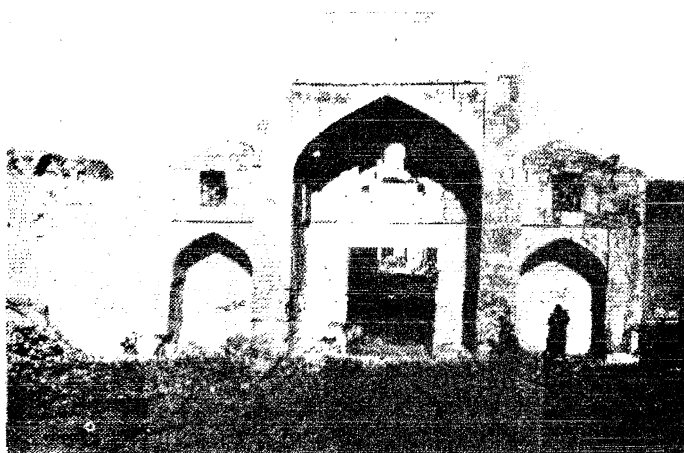

قصر بهرام گور یا رباط سیاه کوه

ایرج افشار

چندی پیش در روزنامه‌ها خبری چاپ شد که قهر بهرام گور در کنار حوض سلطان پیدا شده است و هر کس این خبر را شنید شادمان شد که یکی دیگر از آثار دوره ساسانی به دست آمد. متأسفانه در آن وقت در طهران نبودم که ذیلی بر آن خبر بیفزایم و نکته‌ای در تصحیح این اکتشاف به عرض برسانم. بنائی که مورد نظرست و افواها آن را قصر بهرام گور نامیده‌اند (به علت مدفون شدن بهرام گور در کویر) عبارتست از کاروانسرائی از عهد صفویه که شیوه ساختمان آن خود مبین و مؤید این نظرست و هر کس که اندک آشنایی با

ابنیه عهد صفوی داشته باشد جز این حکمی نخواهد کرد. این کاروانسرا را - که باید درین چهل سال اخیر متروک مانده باشد - شکارچیان و مسافران بدین مناسبت قصر بهرام گور گفته‌اند که ظاهراً بهرام پادشاه ساسانی در همین نواحی به شکار رفت و دیگر بازنگشت و در دل باطلاق کویر فرو کشیده شد. علت دیگری هم جزین نمی‌توان برای این تسمیه پیدا کرد.

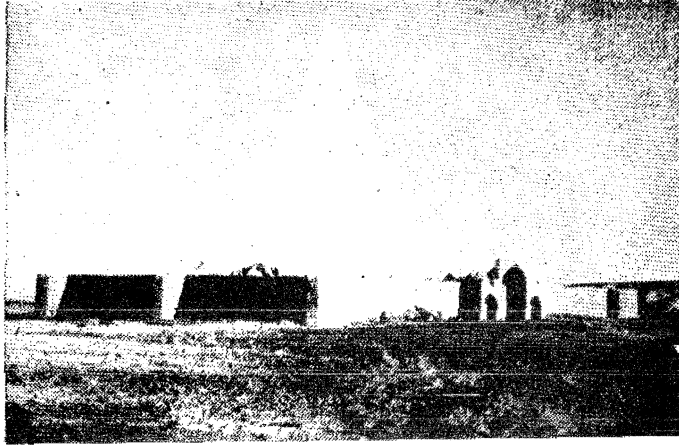
اما ساختمان مورد نظر که بدون تردید از عهد صفوی است کاروانسرائی است شبیه دیگر کاروانسراهایی که در آن عهد و در اواخر دوره تیموری در نواحی مرکزی ایران می‌ساختند. این کاروانسرا از سنگ سپید ساخته شده است و سنگ‌های آن را از کوه‌های دور دست حمل کرده‌اند.

موقع محلی این کاروانسرا راهی است که از کاشان به گرمسار از یک طرف، و ورامین و طهران از طرف دیگر می‌رود و این همان راه مشهوری است که از کناره سیاه کوه می‌گذرد و کویر را قطع می‌کند. بنای کاروانسرا در محلی واقع شده است که راه مزبور به دو راه تقسیم می‌شود. یک راه از طریق کویر به طرف گرمسار و فیروزکوه می‌رود و راه دیگر از طریق ورامین به طهران متصل می‌شود. این راه بیش از این که جاده طهران و قم به صورت کنونی در آید حکم شاهراهی را داشت و چون اقصر فاصله میان طهران و کاشان است محل تردید و رفت و آمد کاروان‌های بسیار بود.

در نزدیک این کاروانسرا چند تپه خاکی و سنگی قرار دارد که مختصر آب شورناکی از آنها تراوش می‌کند و آبشخور گله‌های گوسفندان و شتران کاروان است.

آبی را که در آب انبار این کاروانسرا ذخیره می‌کرده‌اند به وسیله جوی

سنگی که از یک کیلومتری ساخته شده بوده می آورده‌اند. سنگ‌های این جوی نیز همه سنگهای بلند سفیدی است که در میان آنها ممری ایجاد کرده بوده‌اند تا چیزی از آب به هدر نرود. (نگاه کنید به شکل ۲)

دور نمای رباط

درباره زمان ساختن این کاروانسرا دو مأخذ داریم:

مجرای آب

۱- اسکندریک ترکمان د رعالم آرای عباسی ذیل مقاله یازدهم از صحیفه اول که از آثار خیر و انشاء و احداث عمارات سخن می‌رود ضمن نام بردن از بناهایی که در کاشان به وسیله شاه عباس بزرگ ساخته شده است از «رباط سیاه کوه و فرش راه نمکسار و سیاه کوه که قریب ده هزار تومان تخمیناً صرف شده» نیز نام می‌برد و این رباط سیاه کوه همین بنایی است که امروز آن را قصر بهرام گور مشهور کرده‌اند و در عهد شاه عباس برای بار انداز مسافران و آسودگی آنان از رنج راه ساخته شده است. (نگاه کنید به عالم آرای عباسی، چاپ جدید ۱۱۱۱:۲).

۲- قدیمی‌ترین یادگاری مورخ که بر روی سنگ‌های بدنه کاروانسرا دیده

می شود متعلق به سال ۱۰۹۶ هجری است و این یادگاری در بدنه سنگی سکوی سمت چپ مدخل کاروانسرا به وسیله محمد کاظم نامی کنده شده است. ناگفته نماند که در دو کیلومتری همین کاروانسرا به طرف جنوب و در کنار تپه‌هایی که چشمه کوچک شورناک از زمین خارج می‌شود کاروانسرای دیگری که ظاهراً صد و پنجاه سال ازین یکی کهنه‌تر و اکنون هم ویرانه‌ترست وجود دارد که تماماً از آجر ساخته شده است.

برای اطلاع بیشتر خوانندگان سه تصویر از رباط سیاه کوه که خودم در سال ۱۳۳۴ برداشته‌ام درین صحایف چاپ می‌شود. بر من فرض است که یادی از دوست ارجمند دانشمندم آقای منوچهر ستوده بنمایم که چند تن از دوستان را خضروار راهنمایی کرد و بدان سامان برد.